

Prikaz knjige

Andreas Fejes i Magnus Dahlstedt: Društvo koje se ispoveda – Fuko, ispovedanje i praksa celoživotnog učenja¹

Knjiga koja je pred nama predstavlja nezaobilaznu literaturu za andragoge, praktičare u obrazovanju odraslih, kreatore politika i studente, kako pedagogije i andragogije tako i drugih fakulteta. Namenjena je i svima koji žele da kritički preispitaju savremene diskurse koji ih oblikuju i usmeravaju, i koji žele da, kako kaže Fuko, kreiraju prostore slobode koji su rasterećeni epistemoloških ograničenja. Zbunjujuća, ali u isto vreme i oslobađajuća analiza različitih praksi celoživotnog učenja omogućava nam da se zapitamo nad ličnom andragoškom naivnošću i preispitamo emancipatorske ideale koje smo kreirali zajedno sa profesionalnim identitetom. Nakon čitanja, dovodimo u pitanje neke od ključnih andragoških koncepata i sumnjamo u njih. Preispitujemo *refleksiju i refleksivnu praksu, terapijsku intervenciju, celoživotno vođenje i savetovanje i obrazovanje za roditeljstvo*. Autori Andreas Fejes i Magnus Dahlstedt su, koristeći se alatima i konceptima Fukoove analitičke i teorijske prakse, otkrivali nevidljive pretpostavke koje bore u navedenim konceptima. Njihova analiza se oslanja na Fukoovu analitiku moći, u kojoj je akcenat na *tehnologiji sopstva*, odnosno kako se kroz mehanizam *ispovedanja* kreira istina o sebi. Ključari te istine su za Fukoa naučnici i stručnjaci koji interpretiraju verbalizovanu intimnost, daju joj značenje i na taj način, često nesvesno, kreiraju ljudske subjektivitete.

Pri kraju svog života, Fuko (1988)² uvodi koncept *tehnologija sopstva* (technology of self), koja „omogućava pojedincima da sopstvenim sredstvima ili uz pomoć drugih izvrše izvestan broj operacija na sopstvenim telima i dušama, misli-

¹ Fejes, A. & Dahlstedt, M. (2013). *The confessing society: Foucault, confession and practices of lifelong learning*. Oxon, New York: Routledge.

² Foucault, M. (1988). *Technologies of the self: A seminar with Michel Foucault*. University of Massachusetts Press.

ma, sopstvenom ponašanju i načinu da se bude, kao i da transformišu sebe da bi postigli stanja sreće, čistote, mudrosti, savršenstva ili besmrtnost” (str. 225). Fuko je bio fasciniran težnjom da se ispriča istina o sebi. Pokrenuo je debatu o tome kako zapravo sopstvo formira sopstva i usmerio svoja razmišljanja ka etici sopstva i samodisciplinujućoj tehnologiji. Tehnologija sopstva zapravo sadrži „kazivanje istine o sebi” (Foucault, 1988: 16). Upravo to kazivanje o sebi predstavlja praksu *ispovedanja*, koju su autori vrlo elegantno i mudro, svaki iz perspektive svoje discipline – obrazovne i političke, smestili u kontekst celoživotnog učenja i ukazali na suptilne i tanane odnose moći u teoriji, politici i praksi celoživotnog učenja.

Korisnost obrazovanja je u savremenom andragoškom diskursu imperativ, pri čemu se ona (korisnost) procenjuje na osnovu ekonomskih kriterijuma. Verujem da je upravo takav artificijelni i fragmentiran pristup andragoškoj praksi morao da iznedri bunt u odnosu na dominantni narativ koji se ogleda u kritici osnovnih aspekata i mehanizama ostvarivanja koncepcije celoživotnog učenja. Autori knjige ističu da je njihovo pisanje politički projekat kojim bi uznemirili i učinili vidljivim načine na koje se celoživotno učenje podrazumeva. Oni analiziraju kako praksa ispovedanja funkcioniše u okviru celoživotnog učenja i na koji način se kreiraju aktivni i odgovorni građani. Citirajući Fukoa, autori na samom početku ove kontroverzne knjige ističu da je Zapad postao *društvo koje se ispoveda*, a zapadnjački čovek *konfesionalna životinja*. Za čitaoce koji nisu upoznati sa Fukoovim opusom, autori su u prvom poglavlju vrlo precizno prikazali neke od Fukoovih ideja i doveli ih u jasnu vezu sa koncepcijom celoživotnog učenja. Oni veruju da je „verbalizacija jedna od najistaknutijih karakteristika konfesionalnog društva” (str. 2) i ističu da je ona veoma prisutna u naučnim praksama koje imaju za cilj blagostanje individue. Na kraju prvog poglavlja, u kojem je prikazan istorijski razvoj prakse ispovedanja, ali i analizirano celoživotno učenje kao politički diskurs, autori predlažu da je cilj njihovog pisanja da poremeti diskurse koji se danas podrazumevaju i opažaju kao prirodni, dobri i istiniti.

Nakon čitanja ove provokativne knjige, verujem da bi na njenim korica-ma trebalo da stoji upozorenje za sve andragoške idealiste kojima je celoživotno učenje postalo jedinstveno rešenje za društvene probleme, koji duboko veruju u njegovu emancipatorsku snagu i koji su odnose moći locirali van prakse obrazovanja odraslih, jedan deo kolača pripao je formalnom sistemu, dok drugi leži u različitim državnim institucijama ili kompanijama. Predstavljene ideje mogu potencijalno da uzdrmaju i najčvršći andragoški identitet s obzirom na to da već u drugom poglavlju autori uvode kritičku analizu refleksivne prakse, jednog od osnovnih andragoških alata za oslobađanje individue. Fejes i Dahlstedt ukazuju na dualističko poreklo samog koncepta, pri čemu se primat daje racionalnom, a otkrivanje ličnog i intimnog izlaže učenike nadzoru, proceni, klasifikaciji

i kontroli. Oštrom oku i jeziku autora nije izbegla ni analiza terapijske prakse koja predstavlja najočigledniji primer funkcionisanja tehnologije sopstva, u kojoj stručnjak oslanjajući se na psihološke teorije interpretira verbalizovane „sadržaje” i upućuje nas u skrivene i nesvesne tajne duše, prosvetiteljski verujući da nas znađe i uvidi oslobađaju od problema.

Ni celoživotno vođenje i savetovanje nije promaklo analizi i kritici Fejesa i Dahlstedta, koji ukazuju da se kroz ovaj vid andragoške prakse granice između obrazovanja, rada i privatnog zamagljuje putem distribuiranja prakse ispovedanja u sve domene života. Autori ističu i značajnu ulogu medija i socijalnih mreža kao što su *facebook* i *twitter*, u kojima osobe dele svoja iskustva, misli i osećanja i čine ih vidljivim javnosti. „Širok spektar novih tehnologija je povećao vidljivost sopstva” (str. 92) i na taj način doprineo razvoju samoregulacije kao forme moći.

Prikaz knjige je do sada objavljen, ili tek treba da bude, u tri časopisa: *Studies in the education of adults*, 2013, 45(1); *International journal of lifelong education* (2014); i *European Journal for Research on the Education and learning of Adults* (2014). Stephen Brookfield (*Studies in the education of adults*) ističe da knjiga predstavlja odličan uvod u Fukoova razmišljanja i veruje da će njena praktičnost i jasnoća biti cenjeni. Preporučuje je i praktičarima i studentima, i smatra da su u knjizi postavljena pitanja koja pogađaju srž njegove lične prakse. Danny Wildemeersch (*International journal of lifelong education*) pozdravlja doprinos Fejesa i Dahlstedta ponovnom buđenju kritičkog mišljenja u obrazovanju. Ukazuje nam da je obnova kritičke misli važna i neophodna, s obzirom na to da kritičko mišljenje koje je proisteklo iz tradicije Frankfurtske škole više ne može da isprati i objasni transformacije koje su se dogodile poslednjih decenija u neoliberalnom društvu.

Veoma me je obradovalo pojavljivanje knjige koja nas poziva da preispitamo sopstvena uverenja o celoživotnom učenju i da razmislimo koje identitete, kao andragozi, distribuiramo i privilegujemo. U zaključnim razmatranjima autori su postavili pitanje da li smo zarobljeni u društvu koje se ispoveda čiji je krajnji produkt samoregulišući celoživotni učenik. Pridružujem se Brookfieldovoj kritici upućenoj ceni publikacije, koja iznosi £90. Na sreću, knjiga je dostupna u biblioteci Odeljenja za pedagogiju i andragogiju, tako da preporučujem svima koji vide pukotine u koncepciji celoživotnog učenja da je pročitaju, razmisle i prodiskutuju o pitanjima koja su postavljena. Čitanje knjige ima potencijalno oslobađajuć Fukoovski efekat, jer samom analizom i dekonstrukcijom možemo da kreiramo prostore slobode, kao i da biramo i živimo sopstvene identitete.

Maja Maksimović

